מעשה רוקח על המשנה — שבועות

במסכת זו יש שמונה פרקים, והתחלת האותיות המה ה' שינין יכ"א, וסופי האותיות עולים תתמ"ז – כל זה צריך טעם. וגם למה סידר רבינו הקדוש מסכתא זו אחר מסכת מכות מלבד הטעם הנאמר בגמרא.

ונלע"ד שיסוד מסכתא זו בנוי על סוד שבעה שמות שאינם נמחקים, שכל השבועות היו צריכין להיות בשם דוקא כמו שמבואר במשנה פרק ד' שבועות העדות (משנה שבועות ד:יג), וכן שארי שבועות כאשר נבאר בס"ד.

וקודם שנבא לביאור המסכתא נבאר תחלה סוד שבעה שמות כמו שמבוארין בשו"ע יו"ד סימן רע"ו וזה לשונו: "ואלו השבעה שמות: שם הוי"ה, ושם אדנות, אל, אלוה, אלהים, שדי, צבאות. ויש גורסין גם כן אהיה אשר אהיה", עכ"ל. ונראה פשוט דז' שמות אלו המה בסוד ז"א ומלכות, ולכן התחיל בשם הוי"ה ובשם אדני שהמה עיקר היחוד, ת"ת ומלכות, ולכן נקט בשניהם "שם", מה שאין כן באינך דנקט סתם שהמה סוד הקצוות, כידוע אל אלוה המה שניהם סוד חסד ולכן עולה שניהם מנין חסד עם הכולל. אלהים הוא גבורה. הויה הוא ת"ת. צבאות הוא נצח והוד שניהם נקרא "צבאות". שדי הוא יסוד. אדני הוא מלכות. הכל כידוע.

"ויש גורסין אהיה אשר אהיה" – היינו סוד ג' ראשונות, אהיה - כתר, אשר - חכמה, אהיה - בינה כידוע. ואפשר בספר תורה בפסוק "אהיה אשר אהיה" גם תיבת "אשר" אינו נמחק אלא שלא מצאתי בשום ספר דבר זה. ואף שלשון הגמרא והפוסקים והשו"ע שכתבו כולם "אהיה אשר אהיה" לכאורה משמע כן, דאי לאו כן למה להם לכתוב ג' תיבות אלו, היה להם לכתוב שם אהיה לבד. וצ"ע.

והואיל דאתי לידן דברי השו"ע נימא בה מילתא. דכתב בסעיף יו"ד "כתב אל מאלהים, יה מהשם – אינו נמחק. אבל שד משדי או צב מצבאות – נמחק". וכתב בהג"ה "וכן אד מאדני או אה מאהיה", ונרשם אצלו שהוא מירשולמי פרק קמא דמגילה, "ויש מחמירין בזה" ונרשם אצלו שהוא מתוס' בשם ר"ח. וכתב הט"ז "ויש מחמירין בזה – היינו בא"ד וא"ה והטעם מבואר בתוס' פרק שבועת העדות דהחמירו בזה יותר מב-ש"ד וצ"ב לפי שזה שם המיוחד הוא, ובלבוש נתן טעם לפי שא"ה הוא כמו י"ה על פי קבלה ולפי דבריו לא קאי "ויש מחמירין" אלא על א"ה ולא על א"ד ולא ראה דברי התוס' שהזכרתי דמבואר שגם בא"ד מחמירין", עכ"ל הט"ז.

ואני תמה על דבריהם שלא מצאתי שום דיעה שיחמיר בא"ה, ובדברי התוס' לא נזכר רק א"ד מאדני אבל א"ה לא נזכר. ובירושלמי פרק קמא דמגילה (פ"א ה"ט) ובמס' סופרים הלכה ב' פרק ד' מבואר בהדיא א"ה נמחק, הגם שמירושלמי אין ראיה דאזיל לשיטתיה שגם א"ד נמחק מפני שאינו שם בפני עצמו אבל לדעת ר"ח שכתב א"ד אינו נמחק וצריך לומר שגירסתו היתה כן בגמרא שלנו וכמו שכתב בד"מ שם ואם כן לזה הדיעה גם א"ה אינו נמחק – זה אינו, דהא התוס' כתבו הטעם "ושמא משום דשם המיוחד הוא יש להחמיר בו יותר", וכונת התוס' משום דשם המיוחד נקרא בו, מה שאין כן בשם אהי"ה, ואם כן אין למילף א"ה מא"ד. וראיה ברורה לזה שהרמב"ם בפרק ב' מהלכות עכו"ם הלכה ז' (פ"ב מהל' עכו"ם ה"ז) לענין ברכת השם משוה שם אדני לשם הוי"ה וכתב דשם אדני נקרא גם כן שם המיוחד, ופשוט משום דשם הוי"ה נקרא בו, מה שאין כן בשם אהי"ה, לכולי עלמא פטור בברכת השם.

ואם כן כיון שלא מצינו שום דיעה מפורש באותיות א"ה שאינו נמחק – אדרבא בירושלמי ובמס' סופרים מבואר בהדיא שנמחק, ולדעת ר"ח אין למילף א"ה מא"ד כדכתבתי בטוב טעם – הילכך נלע"ד פשוט שהגירסא בהג"ה צריך להיות כך: "וכן א"ה מאהיה וא"ד מאדני ויש מחמירין בזה", היינו במאי דסליק מיניה והוא א"ד כגירסת ר"ח כמבואר בתוס', אבל באותיות א"ה מאהי"ה אין להחמיר כלל. כנלע"ד להלכה. אבל למעשה חלילה לי להקל בדבר שרבותינו האחרונים אשר מימיהן אנו שותין מחמירין בדבר.

ונבא לענין המסכתא, שכתבתי שיסוד המסכתא בנויה על סוד שבעה שמות שאינם נמחקים לכן התחלת אותיות עולים אלף תקל"א , עם ב' כוללים כמנין שבעה שמות קודש, שהכל הוא סוד אחדות גמור, ולכן נקט "קודש". ולכן יש במסכתא זו שמונה פרקים ופרק ח' מתחיל באות א' להורות זה; שבעה פרקים המה בסוד שבעה שמות קודש והכל הוא אחדות וזהו א' שבפרק ח', ודוק. ולכך התחלת המסכתא שבועות שתים, שב' תיבות אלו עולים כמנין שבעה שמות קודש עם הכולל.

ובזה אפשר על פי פשוטה לקשר המשנה סוף מכות לתחלת מסכתא שבועות – (משנה מכות ג:טז) "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות וכו'", שכבר האריך מהרש"א בח"א שמצד הנותן ב"ה כל המצות כולם נכללים במצוה אחת סוד האמונה, ולכך אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שכל מצות עשה נכללים בדיבור אנכי, וכל מצות ל"ת נכללים בדיבור לא יהיה לך. אך מצד המקבלים הוצרך להרבות להם תורה ומצות. ועיין שם בדבריו.

ועיקר הטעם מפני שכל התורה המה צירופי שמותיו ב"ה, וכשם שבשמותיו ב"ה המה אחדות גמור על ידי ההוא טמיר ונעלם שמיחד הכל בתכלית האחדות – כן היא התורה מיחד הכל בדיבור אנכי וגומר. לכך מתחיל מיד "שבועות שתים" שעולה שבעה שמות קודש להורות זה שהכל מיוחד. וכן כל המסכתא כאשר כתבתי בחשבון האותיות מורה על זה.

וממילא מבואר הטעם כל הני "שתים שהן ארבע", שתים המה מן התורה וחז"ל הוסיפו עוד שתים. וכן כל כיוצא בזה. ולכאורה קשה היאך היה רשות בידם להוסיף על מצות התורה, אלא ודאי שבכל אות ואות של התורה נכללים בה כמה ענינים ורמזים וסודות והם זכו להבין וכל מה שהוסיפו הכל מבואר בתורה מי שזוכה להבין. ולכך חמורים דברי סופרים כדברי תורה וכמו שכתבתי במס' מכות דשם מכות במילוי אותיות – מ"ם כא"ף וי"ו תי"ו –

עולים תרי"ט, עם הכולל - תר"כ, כמנין תרי"ג מצות התורה ושבע מצות דרבנן לומר שהכל שוים בעונש וכן לענין שכר. והארכתי קצת להוציא מלב הפוקרים שדברי חז"ל המה קל בעיניהם.

עוד טעם על פי פשוטה על התחלת אותיות ה' שינין יכ"א – שבמסכתא זו מבואר ומפורש חמשה מיני שבועות: שבועת ביטוי, שבועת שוא, שבועת עדות, שבועת פקדון, שבועת בית דין על ידי כפירה והודאה; שאין הדיינין מחייבין שבועה מן התורה אלא על ידי כפירה במקצת והודאה במקצת כמבואר שם במשנה. ובזה מבואר דלכך ה' שינין כנגד חמשה שבועות אלו, וכשתחשוב ביטוי שוא עדות פקדון על ידי כפירה והודאה עם הכולל תמצא מכוון אלף תקל"א ,כמנין ראשי האותיות. דוק ותשכח.

עוד טעם על התחלת אותיות ה' שינין יכ"א וסופי אותיות עולים תתמ"ז – דה' שינין עולים במכוון כמנין ה' תיבות לא תשא את שם יהו"ה עם הכולל. לומר מי שעובר על אחד מחמשה שבועות המבוארים במסכתא כדכתבתי עובר על לאו זה, לא תשא את שם ה'. אך שלא תאמר דדוקא כשנשבע בשם הוי"ה ב"ה אז עובר, אבל לא בשמות אחרים – לכך העמיד התנא עוד בג' פרקים אותיות יכ"א עולה מנין אל לומר שבכל השמות הוא עובר. וכמו שכתבתי בטעם ראשון שכל השמות המה באחדות גמור.

וסופי האותיות עולים תתמ"ז – על פי פשוטה יש לומר דבא להורות שלאו זה הוא חמור כמו חייבי מיתות וכבמואר בגמרא "אלו הן החמורות חייבי כריתות ומיתות בית דין" ולא תשא עמהן, לכך כשתחשוב תתמ"ז עם ח' פרקים – שחשבון תתמ"ז עולה מן ח' אותיות שבסוף עם הכולל – עולה מכוון מנין מיתות. וזה פשוט.

עוד תראה נפלאות על פי מאמר הזוהר בפסוק לא תשא (ח"ב צא, ב), והובא כבר בספר תורת חיים בדף ל"ה על הא דאיתא כל עולם נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא וזה מכוון המאמר מה שצריך לכאן אף שאין זה לשונו ממש:

וגוף לשון המאמר עיין במקומו.

ומצאתי דבר חידוש כמדומה לי בספר מגלה עמוקות דלכך כשאומרין איזה שם לבטלה בשוגג יאמר מיד בשכ"מלו שאותיות ראשי תיבות אלו עולים כמנין שמא דההוא ממנא יעזריאל ע', לומר שהוא ממנא על ע' מפתחן והקב"ה יזמין להההוא ממנא כנזכר בזוהר.

וכל זה גילה רבינו הקדוש במסכתא זו בחשבון האותיות תחלה וסוף. בתחלה כבר כתבתי שהוא כמנין לא תשא את שם יהו"ה, ובסוף מרמז העונש מה שהוא גורם בשבועות שלו וגם התיקון. ולכן העמיד סופי אותיות עולים תתמ"ז עם ד' אותיות – הרי תת"נא כמנין תהום, היינו שתהום רוצה לעלות למישטפא עלמא ותיקונו ההוא ממנא יעזריאל ע'. ולכן העמיד ח' פרקים כנגד ח' אותיות אלו. ועולים שצ"ח עם ב' כוללים הרי ת' ומכוון תתנ"א ודוק.

עוד טעם להתחלת אותיות עולים אלף תקל"א ,דאיתא בגמרא (שבועות לח, ב) "שבועה בספר תורה, תלמידי חכמים בתפילין", וכשתחשוב ספר תורה תפילין תמצא מכוון אלף תקל"א.

עוד טעם על התחלת אותיות וסופי האותיות שכל המסכתא מרמז על שבועת התורה שהשביע משה רבינו את ישראל בפרשת אתם נצבים וכו' כמבואר במכלתין דף כ"ט ע"א ובדף ל"ט ע"א. ותמצא דבר נפלא – חמשה תיבות ראשונים מן חמשה חומשי תורה הן בראשית ואלה ויקרא וידבר אלה – עולה במכוון אלף תק"ל , ועם הכולל אלף תקל"א כמנין ראשי אותיות המסכתא. ולכך העמיד רבינו הקדוש חמשה שינין כנגד חמשה חומשי תורה, ועוד יכ"א – דר"ת מן חמשה תיבות הנ"ל עולים כ"א כמנין אהי"ה כידוע, וכל התורה נכלל בעשרת הדברות ולכך יש בדברות ראשונות כת"ר אותיות כנגד תרי"ג מצות ושבעה מצות דרבנן. נמצא הן מצד האותיות והן מצד החשבון המה מכוון כנגד חמשה חומשי תורה.

וסופי האותיות עולים תתמ"ז כנגד תרי"ג מצות, וכל המצות יסודם משם הוי"ה ב"ה בסוד "זה שמי... וזה זכרי" כאשר הבאתי כמה פעמים. ושם הוי"ה בד' מילואים – ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן – עולה רל"ב, ובהצטרף תרי"ג רל"ב עם ב' כוללים עולה מכוון תתמ"ז. ולכך יש בה שמנה פרקים כנגד שמנה אותיות הוי"ה תרי"ג.

וגם הראשי אותיות אלף תקל"א ,עם הכולל עולים כמנין תורה שבכתב ובעל פה עם ד' כוללים, שעל שתי תורות השביעין כמבואר בגמרא.

עוד טעם נכון על חמשה שינין בהתחלת אותיות רימז לנו רבינו הקדוש על חמשה שבועות שהשביע הקב"ה את ישראל בספר שיר השירים כמבואר בפרק בתרא דמסכת כתובות (דף קיא.). ואף שאמר התם שש שבועות הללו – הרי מבואר שם אחד מן השבועות השביע לאומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, לכן תמצא באמת בספר שיר השירים ששה שיני"ן בששה תיבות ראשונות כנגד כל ששה שבועות המבוארים בתוך הספר. ולישראל אין שם רק חמשה שבועות. לכן העמיד רבינו הקדוש ה' פעמים "שבועת" בראשי פרקים לרמז על חמשה שבועות הללו. נשאר אותיות יכ"א עולים ל"א שכל ה' שבועות היו בלשון ל"א – שלא יעלו בחומה, שלא ימרדו באו"ה, שלא יגלו את הקץ, שלא ירחקו את הקץ בעונם, שלא יגלו הסוד לאומות העולם.

בכאן יש להאריך בדברי מוסר על עון זה שבועת שוא ושקר שבעו"ה מקילין מאוד בנדרים ושבועות. וגם בכל המצות שעוברין עוברים על שבועת הר סיני שהשביע משה רבינו את כל הדורות. ועון זה חמור מכל עברות שבתורה שבכולן לא נזדעזע העולם רק בדבור "לא תשא". וכדאי עון זה לאריכות הגלות. וזהו הפירוש שלא ירחקו את הקץ בעונם – היינו עון זה בעצמו, נדרים ושבועות. וגם על השבועה חמישית עוברים במדינות אלו בפרהסיא ואין בידינו למחות.

הכלל אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים שיעשה למען שמו הגדול לקרב הגאולה בבי"א.